

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються проблеми формування творчого розвитку молодших школярів, які зумовлені такими факторами: потреба у зростанні творчих ресурсів дитини в умовах глобалізації суспільства; необхідність активізації творчої активності у всіх сферах конструктивної діяльності у зв'язку з прискоренням розвитку всіх сфер духовного і матеріального виробництва в суспільстві. Зазначено, що трудове виховання є одним з основних завдань здійснення початкової професійної освіти й орієнтації, формуванням моральних рис, творчого ставлення до цілей, процесу та результатів праці.

Ключові слова: *трудова виховання, трудова активність, трудова свідомість, прийоми формування творчості.*

В статье рассматриваются проблемы формирования творческого развития младших школьников, которые обусловлены следующими факторами: потребность в росте творческих ресурсов ребенка в условиях глобализации общества; необходимость активизации творческой активности во всех сферах конструктивной деятельности в связи с ускорением развития всех сфер духовного и материального производства в обществе. Указано, что трудовое воспитание является одной из основных задач осуществления начального профессионального образования и ориентации, формированием моральных качеств, творческого отношения к целям, процессу и результатам труда.

Ключевые слова: *трудова виховання, трудова активність, трудова свідомість, прийоми формування творчості.*

The problem of formation of creative development of younger pupils is reviewed in the article, which are caused by the following factors: the need to increase child's resources creative in a globalized society; the need to enhance the creative activity in all areas of constructive activities in connection with the accelerated development of all spheres of spiritual and material production in society. The transition from the policy model to personality oriented in training and education that aims to find new ways and means of opening unique creative potential, and guide the national program «Children of Ukraine», the concept of secondary education (12-year-old school), the concept of national education and artistic concept and aesthetic education of students. Investigation of the current situation of the primary school on the background of market reforms and their impact on the educational sphere, which helped to identify the main

organizational conflict of educational system.

Key words: *labor education, labor activity, labor consciousness, creativity techniques formation.*

Формування творчої особистості, реалізація її природних нахилів і здібностей в освітньому процесі є стратегічним завданням, визначеним II Всеукраїнським з'їздом педагогічних працівників. На перехід від директивної до особистісно зорієнтованої моделі навчання й виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів розкриття неповторного творчого потенціалу особистості, також орієнтують Національна програма «Діти України», Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), концепція національного виховання та концепція художньо-естетичного виховання учнів.

Дослідження сучасного стану початкової школи на тлі ринкових реформ та їх впливу на освітню галузь дали змогу виявити основну організаційну суперечність системи освіти. Це «протиріччя між необхідністю забезпечення надзвичайно широкого спектру засобів навчання і виховання, які б сприяли творчому розвитку учнів, і відсутністю стрункої системи змісту, форм і методів цієї роботи на рівні кожної школи». Частково розв'язати цю суперечність можливо, «забезпечивши педагогічні умови творчого розвитку молодшого школяра, науково обґрунтованою системою педагогічного впливу на особистість учня засобами трудового навчання і виховання».

Варто зазначити, що проблема творчого розвитку особистості школяра не є новою. Значний внесок у теоретико-методологічне та психолого-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу зробили: Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші схарактеризували сенситивність молодшого шкільного віку до творчості, зокрема, художньо-образної; І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, С. Діденко, О. Леонтьєв, А. Щербо та інші довели, що молодший шкільний вік є періодом найінтенсивнішого креативного становлення; Б. Ананьєв, Р. Арнхейм, Н. Брюсова, Т. Шпікалова дійшли висновку, що трудове навчання – унікальний навчальний предмет, який надає учням багато можливостей для творчого самовтілення, розвитку образно-асоціативного мислення, уяви тощо.

Найважливішою соціальною вимогою до школи є орієнтація освіти не тільки на засвоєння учнями певної суми знань, умінь і навичок, а й на розвиток особистості школяра, на формування в нього пізнавальних і творчих здібностей, необхідних для успішної соціалізації та активної адаптації на ринку праці.

Трудове виховання школярів – складова частина цілісного педагогічного процесу, яка включає в себе передачу школярам трудових умінь і навичок, розвиток в них творчого практичного мислення, трудової

свідомості й активності.

Навчити дітей деяким трудовим прийомам ще не означає зближення школи з життям, необхідно змінити сам навчально-виховний процес, використовуючи різноманітні форми і методи навчання з опорою на конкретний матеріал, взятий з навколишнього життя і природи, на безпосередній досвід і спостереження дітей.

Виховання трудової активності передбачає привчити школярів до творчості, активної діяльності, осмислення навколишнього життя. Виховання у школярів трудової активності лежить в основі ефективної взаємодії громадянського і морального виховання, становить фундамент творчої активності і продуктивності в навчальній діяльності, в фізкультуру і спорт, в художній самодіяльності.

Початкова освіта має свої особливості, різко відрізняють його від всіх наступних етапів систематичного шкільної освіти. Завданнями виховання трудової активності в початковій школі є як формування сумлінного ставлення до праці, розуміння його ролі в житті людини і суспільства, установки на вибір професії, так і розвиток інтересу до трудової діяльності, творчого підходу до процесу праці. Цим характеризується актуальність статті.

Виховання у молодших школярів трудової активності виконує завдання – повернути увагу учнів до праці, пробудити в них допитливість, пізнавальний інтерес, любові до праці. Одночасно необхідно розвивати в учнів почуття обов'язку і відповідальності, що активізують трудову свідомість.

Навчити дітей деяких трудових прийомів ще не означає зближення школи з життям, необхідно змінити сам навчально-виховний процес, використовуючи різноманітні форми і методи активізації пізнавального процесу.

Проблема виховання трудової активності, в силу своєї практичної значущості, постійно привертала до себе увагу великих вчених. Питаннями трудового навчання й виховання учнів шкіл займалися такі видатні вчені, як К. М. Вентцель, А. С. Макаренко, С. Л. Рубінштейн, К. Д. Ушинський.

Щоб виявити найбільш результативні методи формування у школярів трудової активності, необхідно досліджувати як багатовіковий педагогічний досвід, так і досягнення сучасної педагогіки та передової педагогічної практики.

Мета статті: розробка комплексу заходів з виховання трудової активності в молодших школярів.

Праця є свідома, доцільна, творча діяльність людини, спрямована на задоволення його матеріальних і духовних потреб, розвиваючи його фізичні і духовні сутнісні сили, а також моральні якості. Трудове виховання школярів – складова частина цілісного педагогічного процесу, яка включає в себе передачу школярам трудових умінь і навичок, розвиток

у них творчого практичного мислення, трудової свідомості й активності.

Трудове виховання має також своїм завданням здійснення початкової професійної освіти й орієнтації, формування моральних рис, творчого ставлення до цілей, процесу та результатів праці.

Велике значення у вихованні К. Д. Ушинський надавав виробленню у дитини любові до праці. У роботі «Праця в її психічному і виховному значенні» він зробив спробу дати обґрунтування значущості праці як фактора правильного психічного розвитку дитини та її виховання, про необхідність розвивати ідею з'єднання навчання з продуктивною працею.

А. С. Макаренко говорив: «Праця – найважливіший засіб виховання, в процесі трудового виховання формується особистість дитини, складаються колективні взаємини. Праця – завжди була основою для людського життя і культури. Тому в виховній роботі праця повинна бути одним із самих основних елементів».

Розуміючи величезну роль праці у вихованні підростаючого покоління, в своїх роботах часто торкався В. О. Сухомлинський. За словами В. О. Сухомлинського, праця стає великим вихователем, коли вона входить в духовне життя наших вихованців, дає радість дружбі та товариству, розвиває допитливість, народжує хвилюючу радість подолання труднощів, відкриває все нову і нову красу в навколишньому світі, пробуджує перші громадянські почуття – почуття творця матеріальних благ, без яких неможливе життя людини.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що виховання позитивного ставлення до праці у школярів є найважливішими сторонами виховного процесу в сучасній школі.

Всі компоненти трудового виховання школярів повинні здійснюватися в школі поетапно, з урахуванням віку, на основі принципів цілісності, безперервності та спрямовані на вирішення основної мети: «сформувати стійкі орієнтації на трудовий спосіб життя, трудову культуру особистості; забезпечити практичну і морально-психологічну готовність до творчої праці; виховати моральне ставлення учнів до трудової діяльності, розвинути творчі здібності школяра».

Отже, трудове виховання молодших школярів має мету формувати самостійність, ініціативність, готовність творчо розрізняти проблемні ситуації, старанно і активно брати участь у праці.

Основна мета трудового виховання розбивається на два завдання:

- формування трудової свідомості школяра;
- розвиток його трудової активності.

Змістом трудової свідомості є виробничий досвід: професійні знання, вміння та навички. У нього входять також сумлінне ставлення до праці, розуміння його ролі в житті людини і суспільства, спрямованість до праці, розуміння суспільного значення особистого боргу і відповідальності кожного за результати праці, емоційне, моральне і естетичне ставлення до праці.

Розвинута трудова свідомість сприяє формуванню в людині трудової активності, що виявляється в особистій зацікавленості у праці, ініціативності, творчого відношення до нього. Трудова активність також включає в себе вміння співвідносити свої потреби і форми їх задоволення з об'ємом і якістю особистої праці.

Трудова активність – це позитивне ставлення людини до розумової та фізичної праці. Найважливішими рисами трудової активності є інтерес до праці, бажання трудитися і досягати позитивних результатів, нести відповідальність за результати своєї праці, бути бережливим.

Видатні представники педагогіки звертали увагу на те, що в процесі трудового виховання важливо не тільки домогтися усвідомленого ставлення до праці, а й розвинути трудову активність школяра.

Ідея розвитку творчих здібностей дитини, його активності і самодіяльності, повага до дитячої особистості та розвиваючої ролі праці були покладені в основу створеного прихильниками «вільного виховання», «Будинку вільної дитини». Організатором цього виховного закладу був К. М. Вентцель, який вважав, що виховання і освіта дітей в школах повинні здійснюватися в процесі включення їх в повсякденне життя, в тісному зв'язку з продуктивною творчою працею.

Використання «трудового принципу» і «трудових активних методів» стало відмінною рисою багатьох досвідчених шкіл в кінці ХІХ – початку ХХ ст. Питання організації, форм і методів навчально-виховного процесу в «трудова школу» відбивалися на сторінках преси, розглядалися в роботі вчительських з'їздів.

На початку ХХ століття більшість педагогів підкреслювали, що головне в школі – це привчити учнів до творчості, активної діяльності, осмислення навколишнього життя. Найбільш передові вчені та вчителі вважали, що навчити дітей деяких трудових прийомів ще не означає зближення школи з життям, необхідно змінити сам навчально-виховний процес, використовуючи різноманітні форми і методи навчання з опорою на конкретний матеріал, взятий з навколишнього життя і природи, на безпосередній досвід і спостереження дітей.

Для цього пропонувалося широко використовувати екскурсії, природознавство, обґрунтоване на самостійних спостереженнях і досвідчених дітях, не скорочуючи при цьому і без цього малий обсяг знань, що дається дітям в початковій школі, а ширшого розуміння «трудова принцип» як спосіб організувати навчальний процес так, щоб забезпечити поєднання викладання з самостійністю дітей, їх досвідом і працею, що дозволить пов'язати абстрактне з конкретним, роботу голови з роботою рук.

В. О. Сухомлинський у своїй практичній діяльності прагнув так організувати працю учнів, щоб вона була натхненною думкою, високою ідеєю, була пов'язаною з працею батьків, з потребами міста і села. Творче ставлення до праці стимулює виховання у школярів трудових захоплень.

Інтерес до праці розвиває дух допитливості, дослідження. Зі зв'язком із духовним життям школяра В. О. Сухомлинський розрізняв три групи стимулів до праці: стимули ідейні, пов'язані з переконаннями, поглядами; стимули інтелектуальні, пов'язані з моральною оцінкою, інтелектуальною насиченістю праці, прагненням до високої трудової культури; стимули естетичні, пов'язані з оцінкою краси трудового процесу і матеріальних результатів праці.

Підводячи підсумок всьому вище сказаному, можна зробити висновок, що в зарубіжній та українській педагогіці, велике значення приділялося вихованню особистості дитини в праці, формуванню трудової свідомості та активності.

Початкова школа – самоцінний, принципово новий етап в житті дитини: він починає систематичне навчання в освітній установі, розширюється сфера його взаємодії з навколишнім світом і збільшується потреба в самовираженні.

Початкова освіта має свої особливості, які різко відрізняють її від всіх наступних етапів систематичної шкільної освіти. Виховання трудової свідомості і трудової активності в початковій школі проводиться з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей особистості учнів молодших класів.

Розвиток дитини – це процес послідовної зміни вікових етапів, кожен з яких характеризується своєрідним поєднанням фізичних і психічних особливостей, соціального досвіду і провідної діяльності. Саме в період молодшого шкільного віку поступово відбувається зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну, удосконалюються характерні для даного віку фізіологічні і психічні функції організму дитини, відбувається інтенсивне накопичення соціального досвіду.

Для того, щоб цей процес переходу відбувався плавно і безболісно для дитини та її соціального оточення, необхідно враховувати особливості розвитку молодшого школяра при організації та проведенні навчально-виховної роботи. Основою для здійснення виховних впливів є їх методологічне забезпечення.

Для успішного досягнення навчально-виховних цілей, спрямованих на розвиток дитини молодшого шкільного віку, необхідно використовувати такі методи і форми, які б не тільки враховували особливості його психофізіологічного, психічного, фізіологічного стану і рівень соціальної адаптації, а й були б ретельно сплановані.

Метою трудового виховання на даному освітньому етапі є формування сумлінного ставлення до праці, розуміння його ролі в житті людини і суспільства, установки на вибір професії та розвиток інтересу до трудової діяльності.

До завдань виховання трудової свідомості у молодших школярів відносяться:

- роз'яснення учням суспільної значимості різних професій, їх важливості і необхідності;
- знайомство молодших школярів з особливостями соціально-виробничої інфраструктури міста, району;
- прищеплення елементарних трудових навичок;
- формування позитивної спрямованості до трудової діяльності.

У початковій школі триває робота з ознайомлення дітей з працею дорослих, виховання в них емоційно-позитивного ставлення до працьовитої людини, яка була розпочата в дитячому садку. В результаті поглиблюються уявлення дітей, закріплюється складене позитивне ставлення до різних професій.

Головне в початковій школі – це привчити учнів до творчості, активної діяльності, осмислення навколишнього життя. Навчити дітей деяким трудовим прийомам ще не означає зближення школи з життям, необхідно змінити сам навчально-виховний процес, використовуючи різноманітні форми і методи активізації пізнавального процесу.

Молодший шкільний вік – це період життя дитини, коли він поєднує в собі риси дошкільного дитинства зі статусом школяра. З одного боку, це все той же дошкільник до потреб грати, рухатися, і з наївно-реалістичними уявленнями про навколишню дійсність, а з іншого – це людина, яка почала долучатися до дорослого життя. І хоча зі вступом до школи акцент ведучої діяльності поступово зміщується на навчальну, гра ще довго продовжує залишатися важливим фактором в діяльності дитини, тому що в ігровій формі вона пізнає навколишній світ дорослих, моделює ситуації в повсякденному і професійному житті, отримує первинні трудові навички. В ігровій діяльності відбувається також дозрівання і вдосконалення структур головного мозку і їх функцій, яке залежить від кількості і якості інформації, що надходить.

Рухливі ігри зазвичай проводяться в позаурочний час, на класній годині, на великій перерві, що дозволяє не тільки задовольнити потребу дітей в руховій активності після навчальних занять, а й одночасно познайомити їх з основними видами сільськогосподарської продукції району (області). Важливо, щоб проведення таких ігор супроводжували позитивний емоційний фон і зацікавленість дітей. Будь-яка похвала і схвалення дій дитини з боку вчителя стимулюють бажання бути корисним, що, в кінцевому рахунку, сприяє формуванню позитивного ставлення до праці та трудової діяльності в учнів молодшої школи. Одночасно гра несе в собі значну пізнавальну інформацію.

Ефективне проведення виховної роботи з молодшими школярами вимагає знання особливостей сучасного школяра, чіткого уявлення конкретних умов його життя, що визначають розвиток особистості. Цілеспрямоване вивчення учнів початкової школи дає можливість вчителю отримати дані про їхні інтереси і схильності до певних видів трудової

діяльності. Вивчення учнів у виховних цілях слід проводити методом анкетування, індивідуальної бесіди, опитування батьків, спостереження за дитиною в ході навчально-виховного процесу, вивчення продуктів дитячої творчості.

Знання стають повнішими і міцнішими, якщо вони знаходять застосування в практичній діяльності, яка в початковій школі реалізується в формі малюнків і виробів. Організація конкурсів, виставок, змагань захоплює дітей і створює умови для формування спрямованості до трудової діяльності, а також розвитку творчих здібностей і пізнавальних інтересів.

Аналіз програм та навчальних посібників, підготовлених для початкової школи, вказує на те, що навчально-виховний процес містить великі можливості для виховання трудової активності. Тому вчителям початкових класів слід широко і багатоаспектно використовувати всі елементи виховних впливів на формування трудової активності.

Отже, трудове виховання є одним з основних завдань здійснення початкової професійної освіти й орієнтації, формуванням моральних рис, творчого ставлення до цілей, процесу та результатів праці.

Воно лежить в основі ефективної взаємодії громадянського і морального виховання, становить фундамент творчої активності та продуктивності в навчальній діяльності, в фізкультурі і спорті, в художній самодіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанський Ю. К. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів пед.ін. / Ю. К. Бабанський. – М. : Просвещение, 1983.
 2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1995.
 3. Болотина Л. Р. Педагогіка / Л. Р. Болотина, С. П. Баранов, Л. Г. Семушкина. – М. : Просвещение. – 1987. – 288 с.
 4. Бондаренко А. К. Виховання дітей у грі / А. К. Бондаренко, А. І. Матусін. – М. : Просвещение, 1983.
 5. Возрастная и педагогическая психология. // под ред. А. В. Петровского. – М., 1979.
 6. История педагогики и образования / под. ред. Пискунова А. И. – 2 изд. – М. : 2001. – 512 с.
 7. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А. Коменский. – М. : Учпедгиз, 1955.
 8. Столетов В. М. Діалоги про виховання / В. М. Столетов. – М. : Педагогіка, 1978.
 9. Сухомлинський В. О. Мудра влада колективу / В. О. Сухомлинський. – М., 1975. – С. 256.
 10. Ушинський К. Д. Педагогічні твори / К. Д. Ушинський. – Т. 1 // упоряд. С. Ф. Єгоров. – М. : Педагогіка, 1988.
-